

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

9 ЖИЛД, 1 СОН

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА

ТОМ 9, НОМЕР 1

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

VOLUME 9, ISSUE 1

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА | INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

№1 (2026) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2026-1>

Бош муҳаррир:
Тўхтасинов Илҳом
п.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Бош муҳаррир ўринбосари:

Главный редактор:
Тухтасинов Илхом
д.п.н., профессор (Ўзбекистан)

Заместитель главного редактора:

Editor in Chief:
Tuhtasinov Ilhom
DSc. Professor (Uzbekistan)

Deputy Chief Editor

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ

Назаров Бахтиёр
академик. (Ўзбекистон)

Якуб Умарўғли
ф.ф.д., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова
ф.ф.д., профессор (Озарбайжон)

Бокиева Гуландом
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Миннуллин Ким
ф.ф.д., профессор (Татаристон)

Махмудов Низомиддин
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Керимов Исмаил
ф.ф.д., профессор (Россия)

Жўраев Маматкул
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Куренов Рахиммамед
к.ф.н. (Туркменистон)

Кристофер Жеймс Форт
Мичиган университети (АҚШ)

Умархўжаев Мухтор
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Мирзаев Ибодулло
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Болтабоев Ҳамидулла
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Дўстмухаммедов Хуршид
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Лиходзиевский А.С.
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Сиддикова Ирода
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Шнукашвили Тамар
ф.ф.д. (Грузия)

Туробов Бекпулат
масъул қотиб, PhD, доцент
(Ўзбекистон)

Мўминова Маъсума Ғолиб қизи
ф.ф.д., (PhD) вб. доцент

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Назаров Бахтиёр
академик. (Ўзбекистан)

Якуб Умар оғли
д.ф.н., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова
д.ф.н., профессор (Азербайджан)

Бакиева Гуландом
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Миннуллин Ким
д.ф.н., профессор (Татарстан)

Махмудов Низомиддин
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Керимов Исмаил
д.ф.н., профессор (Россия)

Джўраев Маматкул
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Куренов Рахиммамед
к.ф.н. (Туркменистан)

Кристофер Джеймс Форт
Университет Мичигана (США)

Умархаджаев Мухтар
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Мирзаев Ибодулло
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Балтабаев Ҳамидулла
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Дўстмухаммедов Хуршид
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Лиходзиевский А.С.
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Сиддикова Ирода
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Шнукашвили Тамар
д.ф.н. (Грузия)

Туробов Бекпулат
отв. секретарь, PhD, доцент
(Ўзбекистан)

Муминова Масума Ғолиб қизи
PhD и.о. доцент

EDITORIAL BOARD

Bakhtiyor Nazarov
academician. (Uzbekistan)

Yakub Umarogli
Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)

Almaz Ulvi Binnatova
Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)

Bakieva Gulandom
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Minnulin Kim
Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)

Mahmudov Nizomiddin
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Kerimov Ismail
Doc. of philol. scien., prof. (Russia)

Juraev Mamatkul
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Kurenov Rakhimmamed
Ph.D. Ass. Prof. (Turkmenistan)

Christopher James Fort
University of Michigan (USA)

Umarchodjaev Mukhtar
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Mirzaev Ibodulla
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Boltaboev Hamidulla
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Dustmuhammadov Khurshid
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Lixodzievsky A.S.
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Siddiqova Iroda
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Shiukashvili Tamar
Doc. of philol. scien. (Georgia)

Turobov Bekpulat
PhD Ass. prof. Senior Secretary
(Uzbekistan)

Mo'minova Ma'suma
PhD Acting Docent
(Uzbekistan)

PageMaker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1. Tursunova Parvina Mamurjonovna NUTQIY HUSHMUOMALALIK IFODALANISHIDA YOLG‘ON ISHLATILISHINING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI (ISPAN TILI MATERIALLARI ASOSIDA).....	5
2. Умурова Гузал Хотамовна ПСИХОЛОГИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТВОРЧЕСТВА - ЗНАЧИМОСТЬ КОМПЛЕКСНОГО ПОДХОДА К ИЗУЧЕНИЮ И ОРГАНИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	10
3. Даминова Фазода Ирисовна ТЕОРЕТИКО-ИСТОРИЧЕСКИЕ И МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ДРЕВНЕРУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	15
4. Рахматова Гулнора Турсиновна ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В УЗБЕКСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ: РЕЗУЛЬТАТЫ КОРПУСНОГО АНАЛИЗА.....	22
5. Усманова Салиха Юлдашевна ИЗ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ВВОДНО-МОДАЛЬНЫХ ЕДИНИЦ В РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ.....	32
6. Ибаев Анвар Журабекович ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ ОККАЗИОНАЛЬНАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ И ЕЁ ТИПЫ.....	41
7. Т.А.Эргашева СОЛИҚ РЕЗИДЕНТИ ТУШУНЧАСИНИНГ ХАЛҚАРО ҲУЖЖАТЛАРДАГИ ПРАГМАЛИНГВИСТИК ТАҲЛИЛИ.....	47
8. Nomozov Abdiaziz Mustaqimovich ARAB VA INGLIZ MUROJAAT SHAKLLARINING QIYOSIY-PRAGMATIK TAHLILI: ZAMONAVIY KOMMUNIKATSIYA KONTEKSTIDA.....	52
9. Davlatova Hulkaroy Uktamovna RAQAMLI MUHITDA BOLALIK: ZAMONAVIY SHAROITDA TIL O‘ZLASHTIRISH OMILLARI.....	58
10. Abdunazarova Maftuna Fakhriddinovna PRAGMATIC AND FUNCTIONAL ANALYSIS OF SPEECH ACTS IN DIALOGIC DISCOURSE.....	64
11. Nomozov Abdiaziz Mustaqimovich ARAB VA INGLIZ MUROJAAT SHAKLLARINING QIYOSIY-PRAGMATIK TAHLILI: ZAMONAVIY KOMMUNIKATSIYA KONTEKSTIDA.....	71
12. Nilufar Abduraxmonova, Abdullayeva Shakhnoza Rakhimjon qizi ONTOLOGICAL MODELING INFORMATION TECHNOLOGY TERMS IN UZBEK.....	77
13. Aybibi ISKANDAROVA O‘ZBEK KORPUSSHUNOSLIGIDA PARALLEL KORPUSGA OID TADQIQOTLAR VA ULARNING LINGVISTIK AHAMIYATI.....	87
14. Abdullaeva Sanobar Bakhrillaevna THEORETICAL STUDY OF PHRASEOLOGY IN THE ANTHROPOCENTRIC PARADIGM.....	93
15. Воҳидов Абдувахоб САМАРҚАНД ТОЖИКЛАРИ ШЕВАСИ ФРАЗЕОЛОГИК ЖУФТ ТАРКИБЛАРИ ҲАҚИДА БАЪЗИ МУЛОҲАЗАЛАР.....	99
16. Усманова Салиха Юлдашевна, Мирзаева Шахло Ризаевна ИЗУЧЕНИЕ ГЛАГОЛОВ, СПОСОБНЫХ ПРИНИМАТЬ ПРЕДИКАТНЫЙ АКТАНТ.....	104

17. Zaynutdinova Durdona Asatovna ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A TOOL FOR DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE IN ENGLISH LANGUAGE LEARNERS (Evidence from EFL Settings in the Republic of Uzbekistan).....	109
18. Atabayeva Zarnigor Bakhran kizi THE DEMONIZATION OF DORIAN GRAY: AESTHETICISM, MORAL DECLINE, AND THE DUALITY OF HUMAN NATURE IN VICTORIAN LITERATURE.....	118
19. Ochilova Noila Farmonovna O‘ZBEK ADABIYOTSHUNOSLIGIDA “OTA”KONSEPTINING TALQINI.....	122
20. Abduraxmonova Sohiba Aktam qizi BOLALAR NUTQINING O‘RGANILISHI (ESKI NAZARIYALARDAN ZAMONAVIY YONDASHUVLARGACHA).....	126
21. Sharipov Raufjon Elmurod o‘g‘li AKADEMIK G‘ANIJON ABDURAHMONOVNING “TARIXIY SINTAKSIS” ASARIDA QO‘SHMA GAPLAR EVOLYUTSIYASI.....	130
22. Said-Axmedova Shoxista Nuritdinovna AGENTLIK TUSHUNCHASINING LINGVISTIK TADQIQI.....	135
23. Nilufar Abduraxmonova, Nilufar Botirova SIYOSIY SOHAGA DOIR TARJIMA LUG‘ATINI SHAKLLANTIRISHDA PARALLEL MATNLARNING KONTEKSTUAL TAHLILI.....	141
24. N.M.Shamuradova INGLIZ TILIDA SO‘Z ODOBINI IFODALOVCHI MAQOLLARNING DISKURSIV-PRAGMATIK XUSUSIYATLARI.....	148
25. Sevinch Sherzodovna Xolmirzayeva ITALYAN TILIDAGI KO‘P MA‘NOLI SO‘ZLARNING TARJIMADA MA‘NO FARQLANISHI.....	152
26. Башарова Лейла РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ И ВОСПРИЯТИЕ АНТРОПОМОРФНЫХ ЖИВОТНЫХ В ДЕТСКИХ КНИГАХ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА СОЗНАНИЕ И РАЗВИТИЕ РЕБЕНКА.....	158
27. Ivanova Alena Yadmagieвна TACTILE GESTURES IN CHINESE EVERYDAY COMMUNICATION: TYPOLOGY, FUNCTIONS, CULTURAL MARKEDNESS.....	165
28. Ozoda Tojiboyeva, Xasanova Shaxodat Xamza qizi O‘ZBEK MUMTOZ ADABIYOTIDA HADISLARDAN FOYDALANISH AN‘ANASI.....	175
29. Asqar Abdullaev SYNTACTIC STRUCTURES: ESSENCE, TYPES, AND STUDIES IN GLOBAL LINGUISTICS.....	180
30. Nuraliyeva Ozoda Narbayevna FOLKLOR MATNLARIDA IQLIM HODISALARINING RAMZIY BADIYATI.....	185
31. Сабина Авазжоновна Махмудова ОСОБЕННОСТИ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ КОНЦЕПТА «ВОЙНА» В РОМАНЕ Р. ОЛДИНГТОНА «СМЕРТЬ ГЕРОЯ».....	193
32. Nasrullayev Javohirxon Ravshanxonovich RAQAMLI HUQUQIY MULOQOTDA YURIDIK TERMINLARNING IJTIMOY-LISONIY MOSLASHUVI.....	200

ISSN: 2181-9297

www.tadqiqot.uz

Said-Axmedova Shoxista Nuritdinovna
O‘zbekiston, Samarqand
Samarqand davlat chet tillar instituti o‘qituvchisi
Shaibonu@mail.ru

AGENTLIK TUSHUNCHASINING LINGVISTIK TADQIQI

 <https://doi.org/10.5281/zenodo.20814947>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada agentlik tushunchasining lingvistik xususiyatlari har tomonlama tahlil qilinadi. Tadqiqotda agentlikning sintaktik, semantik, pragmatik va sotsiolingvistik jihatlari, shuningdek uning kognitiv va madaniy omillar bilan bog‘liqligi yoritiladi. O‘zbek tili misolida agentning grammatik ifodalanishi, aspekt, modallik va dalillilik bilan o‘zaro aloqasi ko‘rib chiqiladi. Maqolada agentlikning ijtimoiy diskursdagi roli, mas’uliyat taqsimoti hamda subyekt faoliyatining til orqali qanday namoyon bo‘lishi nazariy va empirik ma’lumotlar asosida tahlil qilinadi. Ushbu annotatsiyada tilshunoslik doirasida «agentlik» — ya’ni til vositalarida hodisalarni amalga oshiruvchi subyektning ifodalanishi — tushunchasiga qaratilgan tadqiqiy yondashuvlar ko‘rib chiqiladi. Agentlik til ichida faollik markazida turadi: kim harakat qilmoqda, kim ta’sir o‘tkazmoqda, kim til orqali o‘z pozitsiyasini belgilamoqda. Semantik va sintaktik tahlillarda agentlik fenomeni subyekt-agent va patsiyent (qabul qiluvchi) rollarining morfosintaktik belgilanishi hamda til ichidagi subyektivlik jarayonlarini o‘rganishga xizmat qiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, agentlik til orqali ijtimoiy va madaniy muhit bilan bog‘liq tarzda shakllanadi: masalan, til jamoasi va kontekstiga qarab agent roli turlicha kodlanishi mumkin. Ayniqsa diskurs tahlili, sotsioktilshunoslik va kognitiv tilshunoslik sohalarida agentlik tilning faollik potensialini — til orqali amalga oshiriladigan ijtimoiy harakatni — yoritishga yordam beradi. Tadqiqotlar, masalan, ingliz va yapon tilida tasodifiy voqea tasvirida agentlik tilchidan qanchalik ko‘p kodlanishini ko‘rsatgan. Xulosa qilib aytganda, lingvistik tadqiqotda agentlik kategoriyasini tahlil qilish tilni faqat struktura jihatdan emas, balki subyektning irodasi, identifikatsiyasi va ijtimoiy harakat vositasi sifatida ko‘rish imkonini beradi va shuning uchun tilshunoslikda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Agentlik, tilshunoslik, sintaksis, semantika, pragmatika, o‘zbek tili, kross-lingvistik tadqiqot, hol, ovoz, irodalilik, kognitiv tilshunoslik, diskurs tahlili

Саид-Ахмедова Шохиста Нуритдиновна
Узбекистан, Самарканд
Преподаватель Самаркандского государственного
института иностранных языков
Shaibonu@mail.ru

ЛИНГВИСТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПОНЯТИЯ АГЕНТНОСТИ

АННОТАЦИЯ

В данной статье всесторонне анализируются лингвистические особенности понятия агентности. В исследовании освещаются синтаксические, семантические, прагматические и социолингвистические аспекты агентности, а также её связь с когнитивными и культурными факторами. На материале узбекского языка рассматриваются грамматическое выражение агента, его взаимосвязь с аспектуальностью, модальностью и эвиденциальностью. В статье также анализируется роль агентности в социальном дискурсе, распределение ответственности и способы проявления субъектной активности через язык на основе теоретических и эмпирических данных. В данной аннотации рассматриваются исследовательские подходы к понятиям «агентности» в лингвистике — то есть выражения языковыми средствами субъекта, реализующего события. Агентность занимает центральное место в языке: кто совершает действие, кто оказывает влияние, кто посредством языка определяет свою позицию. В семантическом и синтаксическом анализе феномен агентности помогает исследовать морфосинтаксическую маркировку ролей субъекта-агента и пациента (получателя), а также процессы субъективности внутри языка. Исследования показывают, что агентность формируется через язык в социальном и культурном контексте: например, в зависимости от речевого сообщества и контекста роль агента может кодироваться по-разному. Особенно в дискурс-анализе, социолингвистике и когнитивной лингвистике изучение агентности способствует выявлению потенциала языковой активности — социальной деятельности, осуществимой через язык. Исследования, например, по английскому и японскому языкам показывают, насколько часто агентность кодируется языком при описании случайных событий. В заключение: лингвистическое исследование категории агентности позволяет рассматривать язык не только как структурную систему, но как реализацию воли субъекта, идентификации и социального действия — что делает её значимой для лингвистики.

Ключевые слова: агентность, лингвистика, синтаксис, семантика, прагматика, узбекский язык, кросс-лингвистическое исследование, падеж, залог, волевое действие, когнитивная лингвистика, дискурсивный анализ.

Said-Akhmedova Shokhista Nuritdinovna

Uzbekistan, Samarqand

Teacher at Samarkand state institute of foreign languages

Shaibonu@mail.ru

LINGUISTIC STUDY OF THE CONCEPT OF AGENCY

ANNOTATION

This article provides a comprehensive analysis of the linguistic features of the concept of agency. The study highlights the syntactic, semantic, pragmatic, and sociolinguistic aspects of agency, as well as its relation to cognitive and cultural factors. Using examples from the Uzbek language, it examines the grammatical expression of the agent and its interrelation with aspect, modality, and evidentiality. The article also analyzes the role of agency in social discourse, the distribution of responsibility, and the ways in which subject activity is manifested through language, based on theoretical and empirical data. This annotation reviews the research-based approaches to “agency” in linguistics — that is, the expression of a subject carrying out events via linguistic means. Agency occupies a central place within language: who is acting, who is exerting influence, who is positioning themselves through language. In semantic and syntactic analyses the phenomenon of agency serves to investigate the morphosyntactic marking of the roles subject-agent and patient (recipient), as well as the processes of subjectivity within language. Research shows that agency is shaped through linguistic expression in relation to social and cultural contexts: for example, according to the speech community and context the agent role may be coded differently. Particularly in discourse analysis, sociolinguistics, and cognitive linguistics the study of agency helps to illuminate the potential for linguistic activity — the social action that can be carried out via language. Studies, for instance in English and Japanese,

have shown how frequently agency is coded by language in descriptions of incidental events. In conclusion, the linguistic study of the agency category allows us to view language not only as a structural system but as the exercise of subject's will, identification and social action — which is why it is of significant importance in linguistics.

Keywords: agency, linguistics, syntax, semantics, pragmatics, Uzbek language, cross-linguistic study, case, voice, volition, cognitive linguistics, discourse analysis.

Zamonaviy tilshunoslikda inson faoliyati va nutq jarayonining o'zaro aloqadorligi masalalari alohida ilmiy e'tiborni talab etadi. Til — nafaqat aloqa vositasi, balki inson tafakkuri, dunyoqarashi va ijtimoiy tajribasini ifodalovchi murakkab tizim hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, agentlik tushunchasi (inglizcha agency) tildagi subyekt faoliyatini, uning harakatdagi ishtiroki va nazorat darajasini aniqlovchi muhim semantik-pragmatik kategoriya sifatida tahlil qilinadi. Agentlik orqali inson o'z faoliyatining tashabbuskori, mas'uli va sababchisi sifatida til tizimida nomoyon bo'ladi. Tilshunoslikda agentlik masalasi asosan sintaksis, semantika, pragmatika va sotsiolingvistika sohalari kesishgan nuqtada tadqiq etiladi. Sintaktik jihatdan agentlik gap tuzilishida subyektning grammatik ifodalanish vositalarini belgilasa, semantik jihatdan u ixtiyoriylik, niyat, sababchilik va nazorat tushunchalari bilan bog'liq hisoblanadi. Pragmatik nuqtai nazardan esa, agentlik nutq jarayonida mas'uliyatni kim o'z zimmasiga olgani yoki undan qochgani, hamda voqealarning talqinida subyektiv baholash qanday namoyon bo'lishini nomoyon etadi. O'zbek tili materiallari asosida agentlikning ifodalanishi, ayniqsa, fe'l shakllari, aspekt, modallik, dalillilik va hol kategoriyalari orqali namoyon bo'ladi. Masalan, "Men kitobni o'qidim" gapida subyekt faol agent sifatida qatnashgan bo'lsa, "Kitob o'qildi" shaklida agentlik grammatik jihatdan noaniq yoki yashirin holda ifodalangan hisoblanadi. Bunday holatlar tilning agentga nisbatan qanday pozitsiyani egallashini, ya'ni subyekt faoliyatining ochiq yoki bilvosita ko'rsatilishini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, agentlik tushunchasi kognitiv tilshunoslik doirasida ham keng tahlil qilinadi. Inson ongida voqealarni sabab-natija asosida idrok etish, harakatga mas'ul shaxsni aniqlash va u orqali voqelikni tushuntirish jarayonlari agentlikning kognitiv mohiyatini ko'rsatadi. Shu bilan birga, agentlik ijtimoiy va madaniy kontekstda ham muhim ahamiyatga ega: u diskursda mas'uliyat, vakolat, ijtimoiy maqom va jinsga oid rollar bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. Shu sababli agentlikni lingvistik nuqtai nazardan o'rganish tildagi subyekt faolligi, harakatning tashkiliy va semantik tuzilishini, shuningdek, til orqali ijtimoiy munosabatlarning qanday aks etishini anglash uchun muhim nazariy va amaliy asos yaratadi. Ushbu maqolada agentlik tushunchasining lingvistik tabiati, uning o'zbek tili materiallari asosidagi ifoda vositalari hamda kognitiv va madaniy jihatlari nazariy manbalar va empirik misollar asosida tahlil qilinadi.

Lingvistika sohasida agentlik insonning harakatni ongli ravishda boshlashi, nazorat qilishi va unga ta'sir ko'rsatishi qobiliyatini ifodalovchi asosiy tushunchalardan biri bo'lib, bu tushuncha sintaktik, semantik, pragmatik va sotsiolingvistik jihatlardan o'rganiladi va tilshunoslikda sub'ektning rolini chuqur tahlil qilishda katta ahamiyatga ega hisoblanadi. Agentlik atamasi faqatgina gapdagi harakatni amalga oshiruvchi shaxs yoki predmetni anglatmaydi, balki uning harakatni qanday amalga oshirishi, irodasi, niyati, mas'uliyati va ijtimoiy kontekstdagi ahamiyatini ham o'z ichiga qamrab oladi. Sintaktik nuqtai nazardan olib qaralganda, agentlik ko'pincha faol ovozdagi gaplarda sub'ekt bilan bog'langan bo'ladi. Masalan, ingliz tilida "The lecturer explained the concept" gapida "teacher" agent bo'lib, u harakatni ongli tarzda amalga oshiradi. Biroq, passiv gaplarda agentning pozitsiyasi o'zgaradi: "The concept was explained by the lecturer" misolida agent gap oxirida, "by the lecturer" orqali ifodalanadi va asosiy e'tibor harakatga qaratilgandir. Bu tilshunoslikda agentlik va sub'ektning har doim mos kelmasligi, agentlikning pragmatik funksiyalari borligini ko'rsatib beradi. O'zbek tilida ham bu holat yaqqol ko'rindi. Misol uchun: "O'qituvchi dars berdi" (agent sub'ekt sifatida) va "Dars o'qituvchi tomonidan berildi" (passiv konstruktsiya) gaplarida agentlik tuzilmasi va nutqdagi e'tibor farqlanadi.

Semantik jihatdan agentlik, avvalo, harakatning irodaviyligi va niyat bilan amalga oshirilishini nomoyon qiladi. Bunda agent faqat harakatni qiluvchi emas, balki uni ongli ravishda amalga oshiruvchi sub'ektdir. Bu semantik ko'lam mas'uliyat va axloqiy javobgarlik bilan

chambarchas bog'liqdir. Masalan, "My brother accidentally broke the vase" gapida "My brother" harakatni amalga oshirgan bo'lsa-da, bu harakat uning niyatida bo'lmaganini bildiradi va agentlik tushunchasining irodaviy qismi muhokama qilinadi. O'zbek tilida ham "Ukam idishni tasodifan sindirdi" jumlasida agentlik irodaviylikka qarab yanada nozik tushunchaga ega bo'ladi.

Pragmatik jihatdan esa agentlik har doim ko'rsatilib yoki yashirilishi ham mumkin. Ingliz tilida passiv konstruksiyalar orqali agent ko'pincha yashiriladi: "Mistakes were made" (xatolar qilindi) kabi gaplarda konkret agent nomlanmaydi, bu esa ayblovni kamaytirish yoki yashirish strategiyasidir. O'zbek tilida ham shunga o'xshash holatlar mavjud: "Xatoliklar yuz berdi" kabi gaplarda aniq agent ko'rsatilmaydi, bu nutqdagi ijtimoiy noqulayliklarni kamaytirish maqsadida amalga oshiriladi. Shu tariqa, agentlik til orqali ijtimoiy aloqalarni boshqarish vositasi sifatida xizmat qiladi. Cross-linguistic (tillararo) tahlilda agentlik ifodasi turli grammatik va morfologik vositalar orqali amalga oshiriladi. Masalan, nominativ-akkuzativ tillarda agent ko'pincha nominativ sub'ekt sifatida aniqlanadi (Ingliz, o'zbek, rus tillari). Ergativ-absolutiv tillarda esa agent ergativ hol bilan belgilanadi (Basque, Gruzian tillari). Bu turli tipologik tizimlar agentlik tushunchasining sintaktik qurilishi va tilning umuminsoniy til strukturasi haqidagi farqlarga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, Basque tilida "Gizona etxera joan da" (erkak uyning tomon bordi) gapida agent "gizona" ergativ hol bilan ifodalanadi va bu sub'ektning harakatga irodaviy ravishda egalik qilishini ko'rsatadi.

O'zbek tilida agentlik asosan nominativ hol bilan belgilanadi, biroq agentlik tushunchasi tilning aspekt, modallik va dalillilik (evidentiality) tizimlari bilan ham chambarchas bog'liq bo'ladi. Masalan, quyidagi misollarga e'tibor beraylik:

"Biz kitobni o'qidik" – agentlik aniq, harakat amalga oshirilgan.

"Biz kitobni o'qishga majbur bo'ldik" – agentlik mavjud, lekin majburiyat ostida harakat qilingan.

"Biz kitobni o'qigan edik" – bu yerda dalillilik yordamida harakatning qanday amalga oshirilgani, agentning voqeaning to'g'riligiga bo'lgan shubhasi yoki xabari ifodalanadi.

Bu morfologik va leksik vositalar agentlikning irodaviylik, maqsad va xabar turi kabi qatlamlarini til orqali ifodalaydi. Kognitiv lingvistikada agentlik jonlilik, shaxs va aniqlik omillari bilan bog'liq (Langacker, R. W. (2008). B. 75). Umuman olganda, jonli, ayniqsa birinchi shaxs sub'ektlar agent sifatida qabul qilinadi, chunki ular harakatni ongli ravishda boshqarish qobiliyatiga ega hisoblanadi. Biroq, ba'zi fe'llar, masalan psixologik fe'llar ("qo'rqmoq", "ishonmoq") yoki idrok fe'llari ("ko'rmoq", "eshitmoq") agent-patsient kategoriyalarini murakkablashtiradi va bu fe'llarda sub'ekt harakatni amalga oshiruvchi emas, balki voqeani boshdan kechiruvchi sifatida talqin etiladi. Masalan, "Men qo'rqaman" gapida sub'ekt harakat qiluvchi emas, balki bir his-tuyg'uni boshdan kechiruvchi. Diskurs va sotsiolingvistik nuqtai nazardan agentlik til orqali ijtimoiy kuch, identitet va ideologiya bilan chambarchas bog'liqdir. Nutq egasi agentlikni ko'rsatish yoki yashirish orqali voqea haqidagi javobgarlikni boshqaradi, shuningdek, o'zini yoki boshqalarni qanday ta'riflashni belgilaydi. Masalan, siyosiy nutqda ba'zida agentlik yashiriladi yoki boshqa sub'ektlarga yuklanadi: "Xato sodir bo'ldi" o'rniga "Xato qilingan" kabi ifodalar qo'llaniladi. Adabiyotda esa agentlik personajlarning qahramonlik yoki qurbonlik motivlarini ochishda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy lingvistik nazariyalar, xususan Role and Reference Grammar (RRG), Cognitive Grammar va Construction Grammar agentlikni ko'p funksiyali va ko'p qirrali tushuncha sifatida ko'rib, uni sintaksis, semantika, pragmatika va kognitiv tasavvurlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir sifatida tahlil qiladi. Agentlik qat'iy grammatik kategoriya emas, balki til va tafakkurning o'zaro aloqasida paydo bo'ladigan dinamik hodisa ekanligi ta'kidlanadi.

Lingvistik diskurs doirasida "agentlik" tushunchasi — ya'ni til vositalarida hodisalarni amalga oshiruvchi subyektning ifodalanishi — tilning strukturaviy jihatlari bilan bir qatorda undan tashqari ijtimoiy, madaniy va kognitiv aspektlari bilan ham chambarchas bog'liq ekanligi tadqiqotlar orqali aniqlandi. Semantik va sintaktik tahlillarda agent-subyekt nima qilmoqda, kimga ta'sir qilmoqda, kimgacha ta'sir qilinmoqda degan savollar agentlikni ochib berishda muhim mezon bo'ldi. Masalan, til ichida agentlik rolini aniqlash semantik rollar ("agent", "patsiyent") va morfosintaktik belgilar orqali amalga oshiriladi. Til ichida subyektivlik, ya'ni nutqchining yoki til foydalanuvchisining faol pozitsiyasi ham agentlik kontseptsiyasining muhim jihatini tashkil etadi. Tadqiqotlardan ko'rinishicha, agentlik universal bir tizimdek emas, balki til va madaniyat kontekstida, til jamoasi va

nutq vaziyatida shakllanadigan kategoriyadir. Masalan, ingliz va japon tilida tasodifiy hodisa tasvirida agentlik kodlanishida tilga xos farqlar kuzatilgan — ingliz tilida agentlik tilchidan ancha ko‘proq ifodalanar ekan. Bundan tashqari, diskurs tahlili, sotsioktilshunoslik va kognitiv tilshunoslik sohalarida agentlik tilning ijtimoiy harakat vositasi sifatida ishlatilishiga uzoqroq e‘tibor qaratilmoqda. Masalan, til siyosati va rejalashtirishida til foydalanuvchilarning agentlik salohiyati qanday shakllanadi degan savollar alohida tahlil qilinmoqda. Tilshunoslikda agentlikni tahlil qilish nazariy va amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega: bir tomondan, u til strukturasi — sintaksis, semantika — ichida kim harakat qilmoqda degan savolni qo‘yishga imkon beradi; boshqa tomondan, u til-iqtisodiy, til-sotsiologik, til-madaniy jihatlarida til foydalanuvchisining irodasi, pozitsiyasi va identifikatsiyasini ochib beradi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, agentlik barqaror emas — u nutq kontekstida dinamik tarzda quriladi, til foydalanuvchisining maqsadlari, ijtimoiy munosabatlari, madaniy siyosatlar bilan chambarchas bog‘liq.

Xulosa sifatida aytish mumkinki: agentlik fenomenini lingvistik tadqiq etish tilshunoslikni tilni faqat morfologik-sintaktik tizim deb emas, balki til orqali amalga oshirilayotgan ijtimoiy va kognitiv harakat vositasi sifatida ko‘rishga imkon beradi. Bu esa tilni yanada kengroq va chuqurroq o‘rganishga yo‘l ochadi — til va subyekt, til va madaniyat, til va ijtimoiy muvofiqlik orasidagi munosabatlarni anglashni kuchaytiradi. Shuning uchun agentlik kategoriyasini lingvistik tahlil maydoniga olib kirish nafaqat nazariy jihatdan, balki til amaliyoti, til ta’limi, diskurs tahlili va til siyosatini shakllantirish jihatidan ham dolzarbdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Aikhenvald, A. Y. (2000). *Evidentiality*. Oxford University Press.
2. Comrie, B. (1978). *Ergativity*. In *Syntax and Semantics*, Vol. 9, Academic Press.
3. Dowty, D. (1991). Thematic proto-roles and argument selection. *Language*, 67(3), B. 547-619.
4. Haspelmath, M. (2007). Agents and agency in language. *Linguistic Typology*, 11(1), B.1-14.
5. Hopper, P. J., & Thompson, S. A. (1980). Transitivity in grammar and discourse. *Language*, 56(2), B. 251-299.
6. Langacker, R. W. (2008). *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford University Press.
7. Mithun, M. (1991). Active and passive: A typological study. *Language*, 67(2), B. 341-372.
8. Shibatani, M. (1994). *Grammatical constructions: Their form and meaning*. Oxford University Press.
9. Siewierska, A. (2004). *Person*. Cambridge University Press.
10. Talmy, L. (2000). *Toward a cognitive semantics: Typology and process in concept structuring*. MIT Press.
11. Said-Ahmedova, S. N. (2025, December). The Use Of Online Discussion Forums To Foster Critical Thinking And Writing Skills In B2 Students. In *Conference Of Modern Science & Pedagogy* (Vol. 1, No. 8, Pp. 490-493).
12. Said-Ahmedova, S. N. (2025, December). The Use Of Online Discussion Forums To Foster Critical Thinking And Writing Skills In B2 Students. In *Conference Of Modern Science & Pedagogy* (Vol. 1, No. 8, Pp. 274-277).
13. Said-Axmedova, S. N. (2025, November). Enhancing Critical Thinking And Writing Skills Of B2 Learners Through Online Discussion Forums. In *Conference Of Modern Science & Pedagogy* (Vol. 1, No. 8, Pp. 15-21).
14. Nuritdinovna, S. A. S., & Satarovna, J. M. (2026). LINGUISTIC STUDY OF THE CONCEPT OF AGENCY. *Инновационные методики в обучении иностранным языкам: глобальные тенденции и опыт университетов шёлкового пути*, 1, 40-44.
15. Nuritdinovna, S. A. S. (2026). INGLIZ VA O ‘ZBEK TILLARIDAGI AGENTIV KONSTRUKTSIYALARNING UMUMIY GRAMMATIK TAVSIFI. *Инновационные*

- методики в обучении иностранным языкам: глобальные тенденции и опыт университетов шёлкового пути, 1, 45-49.
16. Said-Akhmedova Shokhista Nuritdinovna (2026). AGENTIV SINTAKSEMALARNING TILSHUNOSLIKDAGI O‘RNI VA DOLZARBLIGI. Инновационные методики в обучении иностранным языкам: глобальные тенденции и опыт университетов шёлкового пути, 1 , 50-54.

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА
INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадқиқот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000